

Kysten fra Sør-Norge til Nordland

Av samtlige jordbruksregioner er *Kysten fra Sør-Norge til Nordland* den minst homogene, da den vel 1600 km lange kyststrekningen har et svært mangfoldig naturlandskap. Regionen dekker 5,2 % av Norges landareal.

Kysten fra Sør-Norge til Nordland veksler fra skjærgård til fjord- og tindelandskap, krydret med utallige småformer som nes, vik og sund. Et stort mylder av øyer og skjær er også karakteristisk, og av stor betydning for den havnære naturopplevelsen.

I Sør-Norge karakteriseres kyststripen av en lav kystkontur med oppreven, småskala topografi. Her veksles det raskt mellom skrinne svaberg, frodige bergrevner og småletter. Fra Sør-Vestlandet og nordover får kystlinja gradvis en kraftigere kontur. Mest typisk er det i vest og nord hvor kraftige høyreiste fjell med snødekte tinder stiger rakt opp av havet, ofte med en flat strandbrem i forkant. Et iøynefallende trekk i kystnaturen er vegetasjonsløst fjell, enten som lave og blankskurte svaberg eller som steile klippevegger og brattkanter fulle av revner og hyller. Som kontrast til dette finnes også enkelte steder store områder hvor flate landformer dominerer. Vidstrakte myrer er også vanlig nær havet i vest og nord.

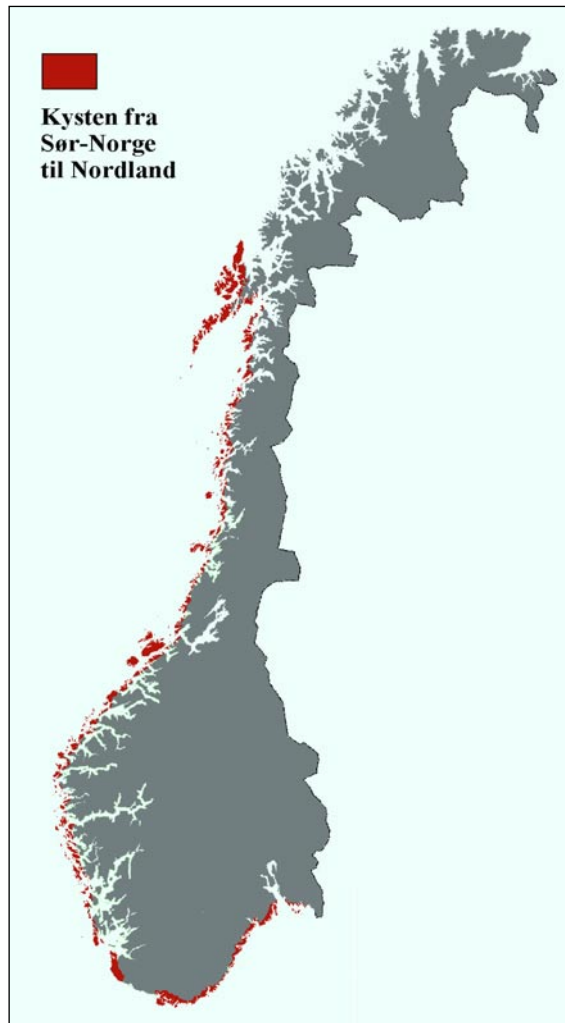
I likhet med hele Europas atlanterkyst var store deler av kystlandskapet tidligere skogløst pga. sterk kulturpåvirkning. Mange steder i det felleseuropeiske kystlandskapet, nemlig den atlantiske kystlyngheia fra Biscayabukta i sør til Vesterålen i nord, fantes et jordbruk basert på helårsbeite med slått og brenning av heiene.

Dette lyngheilandskapet er i dag nær forsvunnet i det sørlige Europa, men også langs kysten av Norge er det blitt sjelden fordi bruksmåtene som engang skapte det treløse heilandskapet har opphørt. I dag preges stadig flere kystområder av lågvokst lauv- og furuskog. Men, innimellom finnes også store skogsområder, bl.a. sørøstkystens bar- og lauvskog. Lengst sør i regionen ligger Europas nordligste utløper av den tempererte edellauvkogen (nemoral vegetasjonsregion) hvor bl.a. bøke- og eikeskoger er vanlig.

Klimaet veksler fra suboseanisk med lite nedbør i Skagerrak til oseanisk med mye nedbør på Vestlandet og kjølig oseanisk i Nordland. Vekstsesonens lengde varierer fra 200 døgn langs Skagerrakkysten og på Vestlandet, enkelte steder 220 døgn på Sørvestlandet, til 170 døgn i Lofoten.

Jordbruksforhold

Av jordbruksregionens totale landareal er om lag 9 % hevdholdt dyrka mark (1 446 960 dekar). Den vekslende og småskårne topografien stykker opp jordbruksmarka og gir dermed en dårlig arrondering. Det karrige kystlandskapet har mange steder gitt en eiendomsstruktur og bruksform der fiskebondens småbruk med spredte jordlapper framtrer som det typiske. Unntak finnes, men selv om regionen også innbefatter tre av landets mer storskala jordbruksområder (raet i Vestfold, Lista og Jæren), så er den gjennomsnittlige bruksstørrelsen for *hele* regionen fortsatt liten. Hele 22% av dagens aktive gårder er mindre enn 50 dekar, mens vel 30 % av gårdene disponerer et jordareal på mellom 50 og 99 dekar. Til sammenligning utgjør såkalte storgårder (etter norsk målestokk) med jordareal over 500 dekar ca. 1 % av regionens gårder.

Figur 1. Utbredelse av jordbruksregion 1.

Tradisjonelt ble de minste jordeiendommene drevet i kombinasjon med *binæring*, særlig fiske, men også sjøfart, losvirksomhet o.a. Slik kombinasjonsdrift finnes fortsatt, men de fleste steder har jordbruket nå endret status fra hovednæring til binæring. I tillegg er det stadig større driftsenheter som nå drives som kombinasjonsbruk, mens de minste kombinasjonsbruka ofte blir nedlagt. Vel 17 % av alt som i nyere tid er registrert som dyrka mark er nå ute av drift. I et nasjonalt kulturperspektiv er dette uheldig fordi det norske kystlandskapet alltid har vært kjennetegnet av fiskerbondens kombinasjonsjordbruk, en driftsform som ga et særpreget småskala jordbrukslandskap mellom svaberg og fjellknatter ut mot havet. Dette småskala landskapet er nå i ferd med å forsvinne fordi de minste driftsenhetene blir nedlagt først. I løpet av de siste årtier har antall bruk gått sterkt tilbake, i stor grad som følge av fraflytting. På mange bruk er derfor bygningene dårlig vedlikeholdt, og jordbruksmark ligger mange steder uhøstet eller gror igjen. Mange bruk blir også kjøpt opp som fritidseiendommer, spesielt langs kysten lengst sør i landet.

Både jordbruksmark og gårdsbruk kan deles i fire hovedkategorier etter beliggenhet i landskapet.

- En kategori jordbruksmark/gårdsbruk kan kalles for *sprekkedalsjordbruk*. Dette er mest karakteristisk på sørøstkysten hvor dyrka marka ofte ligger i et lavt sprekkesystem mellom grunnfjelllets koller og åser. Innmarka har ofte mosaikkpreg og dårlig arrondering, som regel på hav- eller strandsediment. På vestkysten fins helst oppdyrka morenejord, noe som ses ved langstrakte steingjerder i åpent heilandskap.
- En annen gårdstype finnes der mektige landmassiver danner *brattkyster* mot havet. Her ligger dyrka marka ofte spredt, enten som enkeltbruk eller noen få samlet. Jordlappene er gjerne lokalisert til sprekkedaler med strandsedimenter som stikker seg inn fra brattkysten. Jordbruksmarka er her stedvis egnet for maskinell drift, og står i sterk kontrast til det karrige og brattlendte naturlandskapet omkring.
- Den tredje gårdstypen finner vi på øyer og fastland langs Nordlandskysten, men stedvis også lenger sør. Dette er gårdsbruk som for en stor del ligger på *strandbremmene*, dvs. en flat eller svakt skrånende landform mellom havet og et brattere kystterreng innenfor. Både strandbremmer og mer tilbaketrukne vide strandflater har hatt relativt gode muligheter for en mer rasjonell maskindrift pga. jevn topografi og større flater. At man flere steder likevel har bevart et småskala jordbrukslandskap, skyldes ofte begrensinger satt av eiendomsgrenser og steingjerder. På brattere arealer, bl.a. skredjord ovenfor fjellfoten, finnes ofte betydelige beiter. Dette er gjerne snau grasmark som mange steder særpreger landskapet. Bruken av utmarka til beite og fôr høsting har fra gammelt vært et bærende element i kystjordbruket. En intens utnyttning har skapt de snaue, grasdekte fjellsidene. De danner et særpreget kulturlandskap og utgjør fortsatt viktige beiteareal i dagens småfehold.
- Den siste kategorien er større, relativt flate områder med mektige løsmasser. Et eksempel er Jæren, ett av Norges viktigste jordbruksområder. I tillegg finnes lignende jordbruksarealer på næringsrike israndavsetninger på fastlandet og øyer langs kysten. Enkelte større jordbruksbygder finnes også spredt på vide strandsletter og oppdyrka myrer langs kysten i nord og vest.

Kystens jordbrukshistorie og landskap er variert, og skyldes både ulike landformer, breddegrad og beliggenhet i forhold til sjøen. Nedlagt losbruk i Lillesand, Aust Agder og strandflatebruk i Nærøy kommune, Nord-Trøndelag.

Husdyr er vanlig, spesielt langs kysten i vest og nordover. Gjennomsnittlig storfebesetning er etter norsk målestokk høy, med vel 41 dyr pr besetning. Ingen andre jordbruksregioner har mer. Mange av gårdene med flest melkekyr ligger på Lista eller Jæren, to av Norges kjerneområder for storfehold. Det er også disse områdene, sammen med enkeltområder på sørøstkysten, som har det meste av regionens produksjon av korn og oljevekster (ca. 167 100 dekar) og potet/grønnsaker (ca 36 900 dekar). Langs storparten av regionens kystlinjer dyrkes det for øvrig mest gras.

Selv om regionen strekker seg over 11 breddegrader, er det relativt liten forskjell på grasavlingene. Dette skyldes det varme oseanisk til suboseaniske klimaet som Golfstrømmen gir, og som danner grunnlag for en lang vekstsesong også nord for polarsirkelen. De milde vintrene forlenger beitesesongen som er lengre her enn i øvrige jordbruksregioner i Norge. Enkelte steder praktiseres derfor fortsatt helårsbeite med norsk villsau, noe som bl.a. bevisst gjøres for å opprettholde det særegne europeiske lyngheilandskapet.

Jordbruksbetingelsene varierer etter landform og bosetting. Noen steder er fortsatt store utmarksbeiter i bruk, mens andre steder er nettopp gamle beiteareal nedbygd. Fra Hadsel kommune i Nordland og Sola kommune, Rogaland.